

*Г. І. ШИМЕЧКО, здобувач
(Львівський національний університет імені Івана Франка)*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА КРИЗА XXI СТОЛІТТЯ І ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 7, с. 19–20

Виходячи з аналізу сучасного стану цивілізації, тобто рівня суспільного розвитку і матеріальної культури, учені світу майже одноставно прогнозують стрімке зростання гостроти глобальних екологічних і економічних проблем людства у XXI ст.

Актуальність пошуку шляхів подолання екологічної і економічної кризи нині турбує не тільки науковців, а й широку громадськість та урядові кола. Найбільш переконливим свідченням важливості цієї, без перебільшення, планетарної проблеми став Всесвітній екологічний форум ООН у Ріо-де-Жанейро (1992 р.).

У підсумковому документі форуму “Agenda 21” зазначено, що подолання екологічної кризи людства можливе лише за умов розробки і реалізації програм “глобальної екологічної освіти суспільства з космічним баченням життя”. Активну участь у розробці програм беруть учені України, є громадський проект “Мегаекологія”. На думку авторів програми, її виконання допоможе розв’язати стратегічно важливу проблему виховання лідерів XXI ст., здатних сформулювати “суспільство досконалого довкілля”, що в ньому поняття “світова економіка” і “економіка ноосфери” будуть рівнозначними.

Навіть побіжний огляд сучасних наукових поглядів на шляхи виходу з екологічної кризи переконує, що екологічна проблематика — це життєдіяльність людини практично в усіх її вимірах, а найважливішим з них є духовність, яка одна тільки може забезпечити реалізацію економічних заходів в екологічно-гармонійних відносинах із природою. Тільки висока духовність людини може обмежити амбітність її інтелекту, прагнення безкоштовного і безмежного за-

доволення потреб “Homo Sapiens” за рахунок Природи.

Людство мусить переглянути економічну концепцію безкоштовного споживання природних ресурсів. Альтернативною має стати економіка партнерських відносин Людини з Природою, адекватна “сплата” Природі “відновлювальних засобів” за використані Людиною матеріально-енергетичні ресурси, дотримання концепції економіки ноосфери.

Головним методологічним підґрунтям оптимізації рівня економічного ефекту та екологічних наслідків від запровадження нових технологічних процесів є визначення “користі” і “втрат”. Відповідно до цього формується нове технологічне мислення.

Ключовим фактором забезпечення добробуту й безпеки суспільства є збалансоване збільшення виробництва товарів широкого вжитку і поліпшення екологічного стану за рахунок удосконалення технології та економії природних матеріально-енергетичних ресурсів. Одним із головних принципів побудови нових технологічних систем має стати відмова від традиційної диференційованої структури витрат сировини та енергії і заміна її на інтегровану енерготехнологічну систему, що дає змогу проводити процеси економічніше, безпечніше, з найменшими відходами та з використанням синергетичного ефекту, який притаманний живим організмам. Теперішні промислові структури демонструють протилежне: кожний елемент структури є монофункціональним.

На сучасному етапі в різних країнах світу успіхи в екологізації систем технологій як складових економіки стимулюють не тільки доскона-

лістю самих технологій, а й свідомістю членів суспільства щодо визначення пріоритетності поняття “необмежене споживання” чи “виживання”.

За суто споживацьким поглядом виходить: що більше продукції на душу населення виробляється в державі, то ліпше. Але збільшення продукції виробництва збільшує техногенне навантаження на природу і потребує значних додаткових витрат на екологічні заходи. Це останнє зумовлює необхідність визначення оптимального співвідношення між виробництвом продукції на душу населення країни і кількістю шкідливих відходів на одиницю поверхні її території.

Отже, економіка з неконтрольованими відходами породжує глобальну проблему. Основні заходи для розв’язання такої проблеми — опрацювання всіма державами спільного кодексу природоохоронних законів і навчально-освітніх програм природничо-гуманістичного змісту з безроздільним пануванням ідеї духовності і поваги до морально-етичних загальнолюдських цінностей сучасної цивілізації. Пам’ятаймо зауваження В. І. Вернадського щодо необхідності інтеграції природничої освіти в нашу добу наукового автоматизму!

Конституцією передбачено, що засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, правовий режим власності і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації визначаються виключно законами України (ст. 32 Конституції України).

Згідно зі ст. 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров’я довкілля та на відшкодування завданих порушенням цього права збитків. Гарантується право кожної людини на інформацію про становище довкілля, якість продуктів та предметів побуту, забороняється засекречування такої інформації.

Надії людства на те, що науково-технічний прогрес у XXI ст. збалансує матеріальне забезпечення й екологічну безпеку, не виправдалися. Вирішення одних проблем породжує нові і, як показала історія, ще складніші і небезпечніші.

Найбільших успіхів у вдосконаленні систем технологій економіки в напрямку зменшення негативного техногенного впливу на природу досягли демократичні суспільства з високим рівнем освіти і моральності.

Найскладніші технологічні й екологічні проблеми сучасної індустріальної економіки виникають в економічних регіонах нових держав на території колишнього СРСР.

Щоб вийти з критичного еколого-економічного становища світової цивілізації, необхідно:

- змінити філософську концепцію: не панування над природою, а визнання людини тільки одним з її компонентів, частиною цілого, що потребує охорони;
- припинити розвиток індустріально-мілітарної економіки і перетворити її на гуманістичну через підвищення рівня освіти, моральності і демократизації світового суспільства;
- відмовитись від класичного принципу забезпечення потреб “що більше, то ліпше” і перейти до концепції оптимізації економіки, тобто до принципу “як, для чого, з яким матеріальним і соціальним ризиком”.

У зв’язку з цим потрібно досягнення науки і техніки спрямувати:

- на розроблення систем екологічної безпеки всіх країн, що передбачає наукове обґрунтування і науково-технічне та нормативне забезпечення еколого-гігієнічних заходів, створення методів прогнозування та засобів запобігання природним і техногенним катастрофам, визначення екологічного ризику для здоров’я населення, критеріїв та зон надзвичайного екологічного стану, проведення екологічного моніторингу;
- на розроблення методів і засобів протидії негативним змінам ландшафтів, рослинного і тваринного світу, способів їх збереження та збагачення;
- на охорону і відтворення земельних ресурсів, формування екологічно стійких регіонів для вирощування екологічно чистої продукції.

Поширена сучасна ідея заміни екологічно шкідливих технологій на “безвідходні” є хибною: економічно невиправданою та екологічно неприродною. У XXI ст. необхідно входити з новою концепцією паритетної збалансованості процесів природних екологічних систем з технологічними системами матеріально-енергетичних потоків індустріальної економіки, з визначеною ціною світових природних ресурсів і з обов’язковою технологічною конверсією токсичних відходів на природні нешкідливі речовини.